

POVJESNIČAR dr.sc. IGOR DUDA, VODITELJ ISTRAŽIVAČKOG PROJEKTA "MIKROSOCIJALIZAM"

Mjesne zajednice za svoje su se interese borile i izravno kod republičkih vlasti, njihovi predstavnici primani su na razgovore u Sabor. Suprotno nekim današnjim očekivanjima, dokumenti otkrivaju visoku razinu kritike među stotinama tisuća ljudi koji su u Hrvatskoj na bilo koji način bili društveno aktivni, kaže Igor Duda, izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Puli

Gradanska inicijativa Premature nedavno je predložila da se ukinu mjesni odbori jer, kako kažu, samo troše novac, a ne rješavaju probleme građana. "Oni su samo loše tvornice starih stavova (mjesne zajednice), koje su egzistirale samo zbog bolje kontrole građana", navode iz Inicijative. A upravo su mjesne zajednice bile tema ovomjesečne tribine Odsjeka za povijest pulskog Filozofskog fakulteta o čemu je govorio izv.prof. dr.sc. Igor Duda. Zadnjih nekoliko godina bavi se mjesnim zajednicama u socijalističkoj Jugoslaviji, jednako od osamlećenih tema koje zajedno s kolegama iz Hrvatske i inozemstva proučava u sklopu istraživačkog projekta "Mikrosocijalizam" ili, punim nazivom, "Mikrostrukture jugoslavenskoga socijalizma: Hrvatska 1970.-1990." Projekt financira Hrvatska zaklada za znanost.

Karijerni potencijal

- Možete li usporediti mjesne zajednice i mjesne odbore? Čuje li se danas više "glas baze" u gradovima i općinama i kako je to nekad izgledalo?

- Mjesni odbor po mnogočemu jest mlađi brat mjesne zajednice, ali je starija sestra imala razgranatiju strukturu, jaču ulogu i više težila tome da bude prisutna. Općinska skupština bila je višestruka, činilo ju je i Vijewe mjesnih zajednica u kojem su delegati predstavljali svoje šire susjedstvo. Mjesne zajednice za svoje su se interese borile i izravno kod republičkih vlasti, njihovi predstavnici primani su na razgovore u Sabor. Suprotno nekim današnjim očekivanjima, dokumenti otkrivaju visoku razinu kritike među stotinama tisuća ljudi koji su u Hrvatskoj na bilo koji način bili društveno aktivni. To je kritika koja barem jednom nogom dolazi iznutra i sve do kraja 80-ih nastoji popraviti sustav društvenog samoupravljanja.

Gradanske inicijative izvan okrija Socijalističkog saveza radnog naroda, kao krovne društveno-političke organizacije, nisu bile moguće i taj mehanizam jest oblik kanaliziranja ili filtriranja inicijativa. Neovisno o tome, moj je dojam da su mjesne zajednice, kao mali i benigni kotačić, bile daleko važnije i prisutnije od današnjih mjesnih odbora. Pri usporedbi kažem dojam jer ne istražujem mjesne odbore pa se mogu osloniti samo na ono što primjećujem kao građanin. Iskustvo pojedinca na onog vremena i građanina iz današnjeg je općina nisu usporedivo izvori podataka.

- Politička podobnost, nepotizam, tajna lobiranja vjerojatno su im zajednički. Jeste li našli primjere za to u svom istraživanju?

- Sve što spominjete uvijek je

Neke mjesne zajednice u svojim su dvoranama otvorile male diskoteke, iz njih su ostali brojni prostori - Igor Duda

Mjesni odbor jest mlađi brat mjesne zajednice, ali je starija sestra imala razgranatiju strukturu i jaču ulogu u društvu

lakshe pronaći u strukturama koje imaju veću moć, donose važne odluke ili daju priliku za izgradnju karijere. Mjesne zajednice to najčešće nisu bile. Pored sve teorijske podloge za njihovu uspostavu, one ipak u praksi nisu bile dovoljne zbog nedostatka ozbiljnog, ne dođoše ni odozdo. Prečesto su u njihovim tijelima sjedili umirovljenici,

ako to nije kadar koji ima karijerni potencijal. Mlađe i radnike bilo je teže privući. Nerado su se odazivali i komunisti koji su svoje partijske dužnosti obavljali u osnovnim organizacijama Saveza komunista na radnom mjestu. Najčešće ih nije zanimalo poslijepodne pred susjedima nastupati u ulozici aktivnog komunista. Je li bilo drugači-

h scenarij? Moglo je biti. Moguće je bilo dokazati se kao delegat mjesne zajednice u općinskoj skupštini, mogao se trasirati put prema općinskoj konferenciji Saveza omladine ili općinskom komitetu SK-a, mogao je otac preporučiti sina ili kćer. Međutim, za konkretnu zaključku o tome potrebna su drugačija istraživanja, ona koja bi pratila biografije i karijerni put aktivista i lokalnih političara. U svakom slučaju, društvena aktivnost na radnom mjestu sigurno je bila plodniji teren za osobni probitak.

Podvojenost duše

- Pojasnite nam funkciju mjesnih zajednica unutar samoupravnog socijalizma i sintagmu "podvojenost duše" u radnika i građanina-potrošača.

- Treba krenuti od radničkog samoupravljanja koje je bilo uvedeno još 1950., ali uskoro se pokazala potreba za aktiviranjem društveno-političkog potencijala i izvan radnog mjesta. Kako su općine u reformama lokalne samouprave rasle i 1962. narasle do veličine koja će vrijediti sljedećih 30 godina, tako su se udaljele od građana, a često su bile smatrane statističkom snagom čiju moć treba obuzdavati u skladu s marksističkim konceptom odumiranja države. U tom prostoru između građana i općine, u gradskim četvrtima i većim selima postupno su zaživjele mjesne zajednice, posebno nakon Ustava iz 1974. U teoriji su bile shvaćene kao pandan radničkim savjetima na radnom mjestu, kao preobitelji, zajednice ljudski i interesno povezanih susjeda koji se tako izbjeći otuđenje, posebno u brzo rastućim gradovima.

- Da, izbjegli je trebalo i "podvojenost duše" koju se može jednostavno prikazati ovim primjerom:

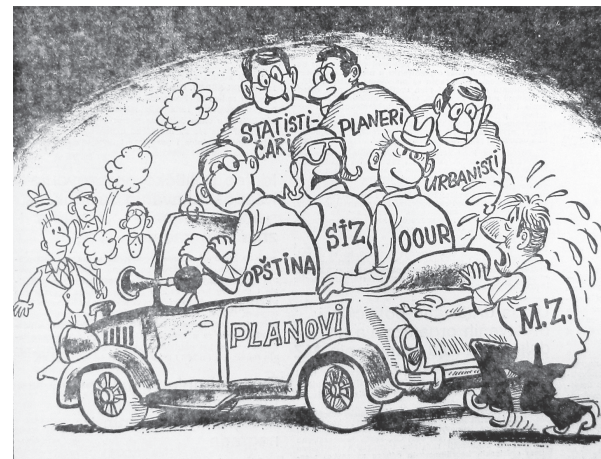
radnik trgovac na radnom je mjestu varao potrošača, a u slobodno se vrijeme kao građanin potrošač žalio da ga drugi zakidaju. Socijalizam je tražio rješenje za takve društvene sudare, a mjesne zajednice su sa svojim savjetima potrošača i drugim tijelima dobile mehanizme kojima su mogle pomoći. Sve to dio je slike humaniziranog društva koje se pokušavalo izgraditi i do kraja oblikovati, no idealno komunističko društvo tadašnji socijalizam nije uspio ostvariti. U formalnom smislu, mjesne zajednice bile su i mjesto na kojem se očekivalo da će što više radnika u svoje slobodno vrijeme sudjelovati u samoupravljanju, dakle zajedničkom planiranju, odlučivanju i djelovanju. Tu je trebalo aktivirati ono što su nazivali neposrednom socijalističkom demokracijom, osmisliti razvoj mikrosredine i raspodijeliti novac koji je stizao iz svijeta rada, iz tadašnjih poduzeća ili organizacija udruženoga rada te iz donacija ili samoupravnih interesnih zajednica. Stariji se sjećaju i kućnih savjeta kao tijela kućne samouprave u zgradama, strukture još šitnije od mjesne zajednice.

- Vaše predavanje na tribini Odsjeka za povijest bilo je naslovljeno "Samoupravljajući, gostioničari i centri moći". Otkud gostioničari u centru moći?

- Gostioničari, bilo oni iz društvenih ili privatnog sektora, javljaju se u izvorima iz 80-ih kao netko tko je uključuje u neformalne centre moći, tko u najmanju ruku osigurava uvjete za razgovore uz kavu, lobiranja, skapanja savezništava, režiranja sjednica koje će uslijediti. Pritom čuju i saznavaju i ono što nije bilo za njihove uši. Gostioničari su i simbol onih koji su privatnim kapitalom i društvenim vezama mogli utjecati na odluke mjesne zajednice ako su ondje pronašli odgovarajuće partnere. Tema je svevremena, riječ je o sukobu privatnih i javnih interesa.

- Mjesne zajednice pojavljuju se 1962., u strojavanjem velikih općina. Kada im je bilo zlatno doba a kada su i zašto potpuno nestale u referiraju društvenog odlučivanja? Danas su to uglavnom samostalne općine, prekobrojne, neke i finansijski neodržive, nepravilne.

- Kao u mnogočemu drugome u Jugoslaviji, zlatno doba mjesnih zajednica je kraj 70-ih s malim produžetkom na početak 80-ih, do razmahivanja ekonomske krize. Poslije 1982. njihov broj opada, u Hrvatskoj s oko 3.900 na 2.700. Okrupnjavanjem se nastoje smanjiti troškovi, pokušava se sa zajednicama mjesnih zajednica i koncentriranjem ovlasti, ukidaju se mnoge aktivnosti. Primjerice, radi štednje među zbrajanim mjesnim zajednicama zamiru masovni posjeti autobusima s organiziranim druženjem i slavljenjima. Na kraju 80-ih raspravlja se o reformi, skupljaju se iznožama iskustva i u Hrvatskoj već tad vide naznake onoga što slijedi - podjela velikih općina i pretvaranje većih mjesnih zajednica izvan velikih urbanih područja u male općine. U novije vrijeme jačaju suprotne ideje jer se male općine ne mogu nositi s da-

Ambulanta na Verudi

Iako su tri susjedne mjesne zajednice prihvatile izgradnju ambulante na Verudi u Puli i financiranje samodoprinosom, neki stanari obližnje zgrade bili su oštro protiv predviđene mikroklokacije te potezali političke i vojne veze

nim im ovlastima. Međutim, lokalne granice su teška tema, uvijek se nevoljko potpada pod susjeda. I u ono vrijeme bilo je rasprava oko izdvajanja nekih naselja u samostalnu mjesnu zajednicu ili pripajanja drugoj općini. Rješavalo se to na zborovima građana i referendumima, pa na višim razinama, ponekad uz višegodišnje svade.

Pomoć ženi i obitelji

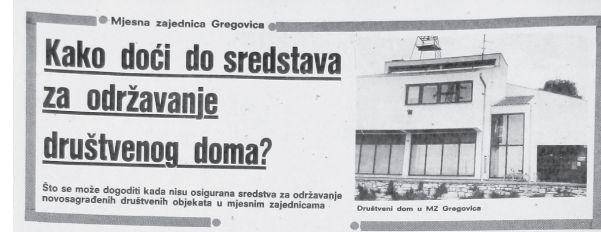
- Za što su mjesne zajednice bile zadužene, kako su financirane? U njima su djelovali i savjeti potrošača, provodili se građanski referendumi, što mi danas nemamo.

- Edvard Kardelj autor je ideje o mjesnim zajednicama, a Pepca Kardelj još je 1950-ih kroz organizaciju Porodica i domaćinstvo nastojala osigurati servise, poput praonica, menzi i jaslja, koji bi

olaksali svakodnevni život suvremenoj ženi i njezinoj obitelji. Sve to povezuje ideja o solidarnom za-dovoljavanju zajedničkih potreba i ulaganju u društveni standard. Nakon 1974. mjesne zajednice svoje programe financiraju sredstvima iz OUR-ova i SIZ-ova, naknadama, naprimjer za korištenje zemljišta i drugih nekretnina kojima su upravljale, te samodoprinosima, izdvajanjima iz primanja građana. Financiraju infrastrukturu i razne aktivnosti, od asfaltiranja i gradnje vrtića i domova zdravlja do uvođenja telefonskih linija i kableske televizije.

Naprimjer, skupština raspravlja o prijedlogu urbanističkog plana koji je stigao iz općine, savjet potrošača održava kontakt s lokalnom samoposlugom, mirovno vijeće miri posvadahe susjede nastojeći da se sve riješi bez suda i

odvjetnika, Civilna zaštita organizira akcije evakuacija i spašavanja (Ništa nas ne smije iznenaditi), ogranci Crvenog križa i Društva naša djeca rade svoje, što aktivniji nastoje biti i ogranci SK, Socijalističkog saveza, boračke i omladinske organizacije. Ima toga još, ali nije svaka mjesna zajednica sve to morala imati. Protežu se onoliko koliko samoupravljajući žele i mogu podnijeti. Administracija je minimalna, najčešće svi volonteri. Neki se u tome snalaze odlično, neki na svojem području imaju iz-danšnje izvore financiranja, a neki se muče. Kada je riječ o inicijativi odzdo, ponekad su građani bili otvoreno protiv mjesne zajednice. Naprimjer, iako su tri susjedne mjesne zajednice prihvatile izgradnju ambulante na Verudi u Puli i financiranje samodoprinosom, neki stanari obližnje zgrade bili su oštro

Društveni dom na Gregovici

Pulska MZ Gregovica sredstvima samodoprinosu, SIZ-a i kreditnim zaduženjem izgradila je društveni dom, ujedno i svoje sjedište. Međutim, toliko željena investicija postala je prevelik zalogaj. Stigla je kriza, troškovi hladnog pogona su rasli, blokiran im je račun pa nije bilo novca ni za grijanje ni za programe

protiv predviđene mikroklokacije te potezali političke i vojne veze.

- Ni onda, kao ni danas, ljudi nisu zainteresirani za angažmanom u mjesnoj samoupravi. Spominjali ste aktiviste i primjer Milhe Orlića iz MZ Juršići. Kakav je bio odnos, recimo, prema mladima i njihovim interesima?

- Miho Orlić u izvorima se javlja kao čovjek kojega svi poznaju i koji zna sve o MZ Juršići, na sjeveru pulske općine, o svakom papiru i svakom čavlu. Takvi aktivisti i entuzijasti, motivatori i organizatori bili su ključni za uspjeh mjesne zajednice i sretno su bile one koje su ih imale. Oni se nisu stidjeli, volonirali su za opće dobro, takva aktivnost ih je ispunjavala i davala im snagu. O takvima se rado pisalo kao uzorima. Bilo je i vrlo aktivnih žena, no u izabranim delegacijama mjesnih zajednica u Jugoslaviji bila je tek jedna žena na devet muskaraca, a mladih je bilo samo 15 posto. Uobičajeno, postojao je sukob generacija i različiti interesi, mnogi stariji mladima su bili naporni, ali mnoge mjesne zajednice su u suradnji sa Savezom omladine bile uspješne kao organizatori ili domaćini zabava, koncerata i gitarjada. Neke su u svojoj dvorani otvarale male diskoteke, neke su imale uspješne omladinske radne brigade, 80-ih je to bila popularna kombinacija.

Društveni domovi i diskoteke

- Iza mjesnih zajednica ostali su brojni uređeni prostori po naseljima i selima, društveni i omladinski domovi, klubovi, diskoteke, spomenute gostionice. Što se s tim imovinom dogodilo?

- Mjesne zajednice najčešće su imale skroman uređeni prostor i lokalnu dvoranu, no bilo je sredina koje su teško i sporo do toga došle. Tada bi se organizirala radna akcija i građani bi podigli barem mali društveni dom. Kao baština, sigurno su ostali mnogi prostori koji su od 90-ih dobivali drugu namenu: sjedište mjesne odbora, druga javna funkcija, davanju u najam, prodaja, rušenje. Moje istraživanje staje s 1990., ali bilo bi zanimljivo sastaviti katalog tih prostora s bilješkom što je s njima bilo kasnije. Samo u Istri početkom 80-ih bilo je 150 mjesnih zajednica, po općinama: Buje 22, Buzet 10, Labin 23, Pazin 20, Poreč 16, Pula 43, Rovinj 16. Pulska MZ Veruda je 1974. bila hrvatski dobitnik Vrhunske savezne nagrade, među još sedam nagrađenih u zemlji. U Puli su se održavala republička i savezna savjetovanja o mjesnim zajednicama. U materijalima se spominje i pulska MZ Gregovica koja je sredstvima samodoprinosu, SIZ-a i kreditnim zaduženjem izgradila društveni dom, ujedno i svoje sjedište. Međutim, toliko željena investicija postala je prevelik zalogaj. Stigla je kriza, troškovi hladnog pogona su rasli, blokiran im je račun pa nije bilo novca ni za grijanje ni za programe. Dostigli su se da bi dio prostora mogli iznajmiti za kafić i diskoteku, ali to je bio okidač za lokalne podjele, sukobe, optužbe i klevete.